

Media:	TA NEA ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟ	Page:	93-94	Published at:	29-04-2022
Author:		Surface:	1711.75 cm ²	Circulation:	24590
Subjects:					

«Οι τρεις φιλόσοφοι» (1508 - 1509), του Giorgione, που απεικονίζει τις τρεις μορφές σε νεαρή, μέση και μεγάλη ηλικία. Kunsthistorisches Museum, Βιέννη

A. C. Grayling

Η «περιήγηση» στους κεντρικούς σταθμούς και τους μεγάλους στοχαστές από την εποχή των προσωκρατικών έως τις μέρες μας από τον ιδρυτή του New College of Humanities

Η ιστορία της φιλοσοφίας για αρχάριους

Το πάθος έχει τη μυθολογία του. Και η μυθολογία έχει την απαρχή του κόσμου της. Στην περίπτωση του Αντονι Κλίφορντ Γκρέιλινγκ (A. C. Grayling, 1949), η απαρχή του κόσμου του ήταν ένας διάλογος του Πλάτωνα που διάβασε σε ηλικία δώδεκα ετών, ο οποίος τον οδήγησε στην οδό της φιλοσοφίας. Η ανίχνευση και μελέτη αυτού του σύμπαντος ταίριαξε στον χαρακτήρα του: πνευματώδη, νευρώδη, ευθύβολο. Ο αναγνώστης, όπως και ο ακροατής του στις διαδικτυακές συζητήσεις και διαλέξεις του, θα χαρεί την ευχέρεια, τη μεστότητα του λόγου του.

Ιδρυτής του ιδιωτικού New College of the Humanities (Λονδίνο, 2011), καθηγητής ταυτόχρονα από το 1991 στο Birkbeck College και αργότερα στο Saint Anne's College της Οξφόρδης, αρθρογράφος στην εφημερίδα «Guardian»

ΓΡΑΦΕΙ Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ Δ. ΔΡΑΚΟΝΤΑΞΙΔΗΣ

και υπεύθυνος επιστημονικών εκπομπών στο BBC, είναι συγγραφέας τριάντα βιβλίων, τα οποία παραμένουν έργα αναφοράς. Οι εξής ενδεικτικοί τίτλοι δηλώνουν την έκταση των ενδιαφερόντων του: «Αναίρεση του Σκεπτικισμού» (1985), «Βιντγκενστάιν» (1992), «Το Μέλλον των Ηθικών Αξιών» (1997), «Τι είναι Καλό;» (2000), «Η Εννοια των Πραγμάτων» (2001), «Το Περί Θεού Επιχείρημα» (2013), «Η Δημοκρατία και οι Κρίσεις της» (2018) και

«Η Ιστορία της Φιλοσοφίας» (2019), το οποίο φέρει, στην αγγλική έκδοση, τον υπότιτλο «Τρεις χιλιετίες σκέψης από τη Δύση και πέρα αυτής».

Θα πει κανείς πως χρειάζεται θάρρος και θάρρος για την εξιστόρηση της περιπέτειας της φιλοσοφίας, ιδιαίτερα στα χρόνια μας, «όπου δεν έχει ακόμη κοσκινίσει ο χρόνος το λερούσι όσων γράφουν και μιλούν, προσφέροντας τις απόψεις τους και διεκδικώντας την προσοχή μας». Θάρρος για να ειπωθούν τα πράγματα «αντίθετα από πάρα πολλά σύγχρονα φιλοσοφικά κείμενα, κάτι που οφείλεται στη σχετικά πρόσφατη επαγγελματικοποίηση του αντικειμένου» και θάρρος για να επαναστραφεί «το δεδομένο ότι οι καλλιεργημένοι άνθρωποι ενδιαφέρονται για τις φιλοσοφικές ιδέες και όχι μόνο για τους ειδικούς επαγγελματίες».

Με άλλα λόγια, η πρόθεση δεν είναι να εμβαθύνουν οι αναγνώστες στη μελέτη των λαβυρίθων της φιλοσοφίας, «αλλά είναι σημαντικό να δοθεί σε αυτούς τους ανθρώπους μια αξιόπιστη περιγραφή των διανοητών και των δημοσίων συζητήσεων». Θα υποστηριχθεί πως η πρόθεση δεν αρκεί. Ο Γκρέιλινγκ όμως έχει πείρα δεκαετιών διδακτικού έργου και ο στόχος του είναι ξεκάθαρος: «Αυτή η επισκόπηση της Ιστορίας της Φιλοσοφίας προορίζεται για τον γενικό αναγνώστη και τους αρχάριους μελετητές της φιλοσοφίας», όπου ο όρος «φιλοσοφία» έχει σε όλη τη διάρκειά της τη γενική ονομασία της ορθολογικής έρευνας, αν και από τις αρχές της νεότερης εποχής και ως τον δέκατο ένατο αιώνα σήμαινε συγκεκρι-

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Ο Α. C. Grayling, που γεννήθηκε το 1949 στη Βόρεια Ροδεσία

A. C. Grayling

Η ιστορία της φιλοσοφίας για αρχάριους

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

μένα αυτό που ονομάζουμε επιστήμη, με τον φιλόσοφο πάντως να παραμένει κάποιος που διερευνά στιδίδποτε και το καθετί.

Από τους προσωκρατικούς

Η δομή του έργου δεν προσφέρει εκπλήξεις: από τους λεγόμενους προσωκρατικούς στον Σωκράτη και στον Πλάτωνα, στον Αριστοτέλη, στους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους (Μέρος Α'), στη φιλοσοφία του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης (Μέρος Β'), στη νεότερη φιλοσοφία από τον 15ο ως τα τέλη του 19ου αιώνα (Μέρος Γ'), φτάνουμε στη φιλοσοφία του 20ού αιώνα και στους προδρόμους του 21ου (Μέρος Δ'). Συμπληρωματικά και συνοπτικά (εβδομήντα σελίδες), το Μέρος Ε' αναφέρεται στην ινδική, αραβοπερσική και αφρικανική φιλοσοφία, υποδεικνύοντας πως οι απόψεις αυτών των εγγραφών είναι σε κάποιον βαθμό παρόντες στην καθ' ημάς Δύση.

Αυτή η χρονολόγηση από τις απαρχές ως

Η Αναγέννηση και η Μεταρρύθμιση δεν είχαν την μορφή επανάστασης αλλά κινήματος επαναφοράς στο ενδιαφέρον για την επίγεια ζωή

τις μέρες μας δεν δηλώνει μια αδιατάραχτη πορεία. Αρχής γενομένης από τον 4ο αι. μ.Χ., οι χιλιάδες του χριστιανισμού αφάνισαν το 90% της αρχαίας γραμματείας και ό,τι εντάχθηκε στις ποικίλες εκδοχές του χριστιανισμού, είτε αποσπασματικά, δηλαδή έξω από τα συμφραζόμενά του, είτε σχετικώς ερμηνευόμενο, δεν είναι βέβαιο ότι σεβάστηκε τα χαμένα πρωτότυπα. Παρενθετικά, ας σημειώσουμε ότι το συγκεκριμένο ζήτημα αποτελεί νέο πεδίο μελέτης και ως παράδειγμα αναφέρουμε την εργασία της Βρετανής Catherine Nixey «The Darkening Age», με υπότιτλο «Η χριστιανική καταστροφή του κλασικού κόσμου» (MacMillan Publishers, 2017).

Δεν ήταν πάντα αρεστή η φιλοσοφία στον προχριστιανικό κόσμο. Είχε τα θύματά της, τον Σωκράτη ή τον Σενέκα, είχε δασκάλους που πρόσφεραν την «αλήθεια» έναντι αμοιβής και πολιτικής επιρροής, ώσπου το 529 μ.Χ. ο Ιουστινιανός απαγόρευσε τη διδασκαλία της

«παγανιστικής» φιλοσοφίας και έκλεισε την Πλατωνική Ακαδημία της Αθήνας, με αποτέλεσμα, με την πάροδο του χρόνου, να καταστεί ολόένα και πιο ριψοκίνδυνη κάθε απόκλιση από τη δογματική ορθοδοξία. Η απορρόφηση της φιλοσοφίας από τη θεολογία, παράλληλα με ατομικά και συλλογικά μαρτύρια και καταδιώξεις, άλλαξαν τη γεωγραφία της Ευρώπης και παγίωσαν κρατικές και κοινωνικές εξουσίες που παρέμειναν αμετακίνητες επί οκτώ αιώνες. Αυτή είναι η περίοδος του Μεσαίωνα, του Σχολαστικισμού, της θεολογικής φιλολογίας, βασανιστικά υποταγμένης στον κατακλυσμό αντιπαραθέσεων, διαφωνιών και προϊούσας παρακμής. Και παραδόξως, στην ύστερη περίοδο, η επιστήμη, διά της αλχημείας, της μαγείας, της αναζήτησης της φιλοσοφικής λίθου, άνοιξε την οδό της ανεξαρτησίας της από το δόγμα. Για τον Γκρέιλινγκ, ο Μεσαίωνας προσδιόρισε στη φιλοσοφία την συνεχή ως τις μέρες μας αντίπαλοτητα μεταξύ του τελεσιδικού της αλήθειας και της αγωνίας της αναζήτησής της.

Η Αναγέννηση και η Μεταρρύθμιση δεν είχαν τη μορφή επανάστασης, αλλά κινήματος επαναφοράς στο ενδιαφέρον της διαμόρφωσης για την πραγματικότητα της επίγιας ζωής. Ο «ουμανισμός» σήμαινε, αρχές του 14ου αιώνα, τους λόγιους που με την ατομική μελέτη της γραμματικής, της ηθικής, της ιστορίας, της ποίησης και της ηθικής ήθελαν να αναπτύχθουν ολοκληρωμένοι και αποδοτικοί πολίτες, αφοσιωμένοι σε μια ευφυή ενεργό ζωή (vita activa). Η αντίδραση σε αυτό το κίνημα με την Αντιμεταρρύθμιση ήταν λογική: η εδραίωση της μοναρχικής εξουσίας, η συγκρότηση ανταγωνιζόμενων κρατών, η εμφάνιση και ανάπτυξη των αστών είχαν ανάγκη την κατοχύρωση κανόνων σε βάρος του διανοητικού φιλελευθερισμού προς κληρονομία της εξουσίας, η οποία όμως, μπροστά στην επίδειξη μιας πραγματικότητας, που η τυπογραφία, το πείραμα και η εμπειρία καθιστούσαν αδιαμφισβήτητη, βρισκόταν υπό έλεγχο. Απορρίπτοντας τις κάθε λογής υπερβατικές υποθέσεις και προσδιορίζοντας ότι τα πράγματα έχουν ανάγκη μεθόδου για την υποστήριξη εννοιών και προτάσεων, η φιλοσοφία πέρασε στους νεότερους χρόνους, θεραπευόντας τον μεθοδικό εμπειρισμό και ορθολογισμό.

Ηπειρωτική και αναλυτική φιλοσοφία

Χρειάστηκε να παρέλθουν τρεις αιώνες (16ος-19ος) για να γίνει αισθητός ο απελευθερωτικός αντίκτυπος του «ουμανισμού» και των αρχών του Διαφωτισμού. Η ιστορία των ιδεών, περιλαμβάνοντας τα οικονομικά

A.C. Grayling Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Μτφ. Πέτρος Γεωργίου
Εκδ. Πατάκη, 2021, σελ. 720
Τιμή 33 ευρώ

και την πολιτική οικονομία, το δίκαιο, τον Δαρβίνο, τις αντιπαραθέσεις για τη θεωρία της εξέλιξης και τη θρησκεία, τις θετικές επιστήμες, τις απαρχές της κοινωνιολογίας, της φιλολογίας, της ανθρωπολογίας, της αρχαιολογίας, της ιστοριογραφίας, της βιβλικής ανάλυσης, προκαλώντας αναβρασμό σκέψης εντός μιας πολιτικής και κοινωνικής σχετικής ανεκτικότητας, άφησε να διαφαίνεται η διεύρυνση του φάσματος των ενδιαφερόντων της φιλοσοφίας. Ο 20ός αιώνας ακολούθησε δύο κατευθύνσεις μελέτης: την «ηπειρωτική φιλοσοφία» με εξέχουσες προσωπικότητες στη Γερμανία και τη Γαλλία και την «αναλυτική φιλοσοφία», η οποία συνέπεσε με την πιο μεγάλη και ραγδαία μεταμεσαιωνική αύξηση του πληθυσμού των ανθρώπων που δίδασκαν και έγραφαν φιλοσοφία σε εκπαιδευτικά ιδρύματα. Ένας μακρύς κατάλογος αξιολογών διανοητών έχει στηρίξει τον «μικρό κατάλογο» των μεγάλων ονομάτων. Ο ανταγωνισμός εντός αυτού του πλήθους της μιας ή της άλλης κατεύθυνσης, όχι άμοιρος πολιτικών και πολιτικές, επιρρηπής στην ανάδειξη «αστέρων», εμφανίζει συνωστισμούς πολυφωνίας.

Αποδεικνύει άραγε αυτή η παρουσίαση ότι ο Γκρέιλινγκ λέει, όπως διατείνεται, πράγματα «αντίθετα από πάρα πολλά σύγχρονα φιλοσοφικά κείμενα»; Η σημασία που αποδίδει στον Μεσαίωνα, η διάχυτη διπιστία του έναντι ενός σύγχρονου σχολαστικισμού, η υπογράμμιση της πίστης στον ορθολογισμό και η αντίθεσή του σε κάθε μορφής θρησκευτικής και κοσμικής υπερβατικότητας βεβαιώνουν ότι σεβεται τη μυθολογία του φιλοσοφικού του σύμπαντος. Τα ονόματα και τα πεπραγμένα των γιγάντων της φιλοσοφίας τα οποία αναφέρει το αποδεικνύουν.

Αποτελεί τετριμμένο να δηλώνεται πως ένα βιβλίο αξίζει την προσοχή του αναγνώστη. Στην προκειμένη περίπτωση, αυτή η επισήμανση δεν αποφεύγεται.

Απόσπασμα

Ο Νίτσε και η ηθική

«Το κύριο φιλοσοφικό ενδιαφέρον του Νίτσε ήταν η ηθική, την οποία προσέγγιζε σε μεγάλο βαθμό υπό την οπτική γωνία των φιλοσόφων της αρχαιότητας. Δηλαδή ήθελε να απαντήσει στα εξής ερωτήματα: Τι είδους άνθρωπος πρέπει να είμαι; Πώς πρέπει να ζω; Ποιες αξίες πρέπει να διαμορφώσουν και να καθοδηγούν τις επιλογές μου, τους στόχους μου, τη ζωή μου; Αυτά τα ερωτήματα διαφέρουν από εκείνα που αφορούν πιο στενά την ηθική, όπως το τι καθιστά μια πράξη σωστή ή λάθος και το ποιες είναι οι αρχές της ηθικότητας.

Εδώ εντοπίζεται μια διαφορά ανάμεσα στην ηθική και στην ηθικότητα, που κατά τ' άλλα, βέβαια, είναι στενά αλληλένδετες. Η ηθική είναι κάτι γενικότερο από την ηθικότητα: αφορά τον χαρακτήρα, ενώ η ηθικότητα τις πράξεις. Φυσικά οι πράξεις μας απορρέουν κυρίως από τον χαρακτήρα μας, αλλά προφανώς δεν είναι το ίδιο πράγμα η έρευνα στο πεδίο της ηθικής (Τι είδους άνθρωπος θα γίνω;) και η συζήτηση γύρω από την ηθικότητα (Τι πρέπει να πράξω στη συγκεκριμένη περίπτωση;).

Ο Νίτσε θεωρούσε πως οι αξίες του δυτικού πολιτισμού ήταν εσφαλμένες και πως ευθυνόταν γ' αυτό η ιουδαϊοχριστιανική ηθική κληρονομιά του. Έβαλε στο στόχαστρο όχι μόνο τον ίδιο τον χριστιανισμό, αλλά και τους φιλοσόφους που αποδέχονταν εν πολλοίς την ηθική νοοτροπία του χριστιανισμού, κι επιχείρησε να θεμελιώσει την ηθική ανεξάρτητα από οποιαδήποτε θεϊστική προσέγγιση.

Ανακρίνοντας, λοιπόν, στη *Χαρούμενη επιστήμη* ότι ο «Θεός είναι νεκρός», όχι απλώς προβάλλοντας, με αυτή τη ρήση, έναν αθεϊστικό ισχυρισμό, αλλά και διακρίνοντας πως ό,τι είχε χτιστεί πάνω στα θεμέλια του θεϊσμού είχε καταρρεύσει. Αν δεν έχει πλέον καμία βάση όλο το πολιτισμικό οικοδόμημα που στηρίχθηκε στον χριστιανισμό, είναι αναγκαία μια «επαναξιολόγηση όλων των αξιών». Η σύγχυση και η αγωνία της ζωής ανάμεσα στα ερείπια της καταδαφισμένης τάξης πραγμάτων παροξύνονται από τη συνειδητοποίηση ότι αυτή η τάξη πραγμάτων ήταν όχι μόνο άβυσσος αλλά κι επίζημα. Τι ανθρωπότητα θα μπορούσε να υπάρξει, με την ηθική της υπονομευμένη και μάλιστα διεστραμμένη;

Δεν ήταν εύκολο να διορθωθεί η κατάσταση, έλεγε ο Νίτσε: ωστόσο ήταν επιβεβλημένο. Καταρχάς έπρεπε να γίνει κατανοητό τι είχε συμβεί. Αυτό σκιαγραφείται στη Γενεαλογία της ηθικής. Κάποτε το «καλό» καθοριζόταν σύμφωνα με την αυτοαξιολόγηση των ευγενών, υψηλόφρονων και ισχυρών μελών της κοινωνίας, και το «κακό» συνδεόταν με όσους βρίσκονταν στην αντίπερα όχθη, τους «ευτελείς, τους ακαλλιέργητους και τους πληβείους». Όμως αυτή η τάξη πραγμάτων ανατράπηκε από μια «εξέγερση των σκλάβων» που οικονικήθηκε από τη μνηστική, και η αντίθεση «καλού και κακού» που βασιζόταν στην αριστοκρατική αντίληψη αντικαταστάθηκε από μια νέα αντίθεση, ανάμεσα στο «καλό» και στο «διαβολικό». Η υπερφάνεια γίνεται αμαρτία, καλοί είναι οι ταπεινοί, πρσίοι και πάσχοντες, δηλαδή ακριβώς οι πρώην δούλοι ή εξόριστοι. Είναι καλό να είσαι συμπονετικός κι ευπλανικός, η αυταπάρνηση και η θυσία είναι προτερήματα. Αυτές οι «μη εγωιστικές αρετές», όπως τις αποκαλεί ο Νίτσε, διαφέρουν πολύ από τις αρετές των ευγενών, οι οποίες συνδέονται με την επιβολή του εγώ».

Βιβλιοδρόμο
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΛΓΕΡΙΑΔΗΣ